

14.

GENERAL PAVLE JAKŠIĆ – NAUČNIK U UNIFORMI

Nebojša Stambolija

UDK: 929Jakšić,P.

Stručni članak

Sažetak: Tema ovog rada je Pavle Jakšić (1913–2005), proslavljeni partizanski borac i starešina – narodni heroj.* Rođen je na međi Banije i Korduna, školovao se u Glini i Bjelovaru, a studije fizike i primenjene matematike završio u Beogradu. Želja za naučnim radom i usavršavanjem odvela ga je u Pariz gde je diplomirao na *École supérieure d'optique* i postao prvi inženjer optike u Jugoslaviji. Obećavajuću naučnu karijeru prekinuo je rat i okupacija Francuske zbog čega se Jakšić vratio u Jugoslaviju. Nakon okupacije Jugoslavije uključio se u stvaranje prvih partizanskih odreda. Njegova najzapaženija ratna uloga je pozicija komandanta Sedme banijske divizije, posebno za vreme bitaka na Neretvi i Sutjesci. Posle rata je obavljao mnoge odgovorne funkcije u vojsci, a 1962. je penzionisan. Duboko usađeni etički motivi i smisao za pravednost vodili su ga da se suprotstavlja i brani principe iznoseći svoje mišljenje najmoćnijim ljudima u zemlji. Kroz ovaj se rad pokušava objasniti baš taj etički sklop intelektualca i u kojoj su meri te komponente njegove ličnosti uticale na određivanje životnog puta.

Ključne reči: Pavle Jakšić, Banija, nauka, Drugi svetski rat, Jugoslavija, okupacija, Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije, Jugoslovenska narodna armija

Intelektualac je osoba „koja prikuplja, sređuje, širi, tumači, stvara i rastvara najraznovrsnije duhovne tvorevine, živi duhovnim životom, vođena interesom da svet upozna i osmisli, a ne da njime vlada”,¹ dok je rat, prema Klauzevicu, „akt nasilja čija primena ne poznaje nikakvih granica”.² Ovako postavljeni i definisani, ovi pojmovi stoje u dubokom nesaglasju, čak u suprotnosti. Posledica delatnosti intelektualaca jeste stvaranje, dok rat sobom nosi brutalno razaranje. Kada, međutim, nastupi stanje rata i razaranja, reakcija intelektualaca nije uvek u skladu sa ovim napred proklamovanim načelima. Neki se u rat aktivno uključuju dok se drugi povlače i pasiviziraju. Međutim, u odgovornosti između onih koji svoje intelektualne sposobnosti stavljaju u funkciju osvajačkih i napadačkih ciljeva, i onih koji u

* Ovaj rad je deo projekta „Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20. veku: između demokratije i diktature” (evencioni broj 177016) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ „Intelektualci”, *Enciklopedija političke kulture*, Beograd 1993., 417.

² Karl fon KLAUZEVIC, *O ratu*, Beograd 1951., 43.

rat ulaze iz oslobodilačkih i odbrambenih razloga, postoji suštinska razlika. Narodni heroj Pavle Jakšić je jedna od osoba koja, susrevši se sa zlom fašizma, iz sopstvene lične bitke izlazi odlučan da pasivan naučni rad u laboratoriji zameni aktivnim borbenim doprinosom.

Rođen je krajem 1913. godine na obroncima Petrove gore, u selu Blatuša, na međi Korduna i Banije, u dvanaestočlanoj zadružnoj seljačkoj porodici, za to vreme tipičnoj za prostor koji je nekada obuhvatao Vojnu krajinu. Njegov otac Đuro je u svojoj sredini smatran za „svetskog čoveka” budući da je dva puta išao na rad preko okeana, u Ameriku, odakle se vraćao sa znatnom zaradom koju je koristio za unapređenje poljoprivredne proizvodnje. Majka Marica, iako nepismena, bila je, kako Jakšić navodi u svojim memoarima, razumna i radna žena, veoma uvažavana u selu. Njeno samopožrtvovanje i naponi da bi se prevazišle teškoće koje su neminovno pratile školovanje jednog seljačkog deteta, ostaće Pavlu u trajnoj uspomeni i kao večna zahvalnost.³

Njegova prva sećanja vezana su za Prvi svetski rat osetivši još kao dete svu tragediju sunarodnika koji su bili primorani da se odazovu pozivu na pohod na Srbiju ginući na Drini, u dalekoj Galiciji, na Soči ili pak kao „zelenokadrovci”. Međutim, seća se i zemljaka koji su, nakon završetka rata, žalili za „Vranjinim vremenom”, periodom relativne stabilnosti, uređenosti i normalnog života Vojne krajine. Dugotrajna habzburška vlast je u svesti svih krajišnika, i pravoslavnih i katoličkih, stvorila jednu anacionalnu crtu, koja je jačala i nadvladavala poreklo u onoj meri u kojoj je bilo uspešno napredovanje u službi, gotovo isključivo vojnoj.⁴

Četvorogodišnju osnovnu školu završio je u susjednom selu prevaljujući po pet kilometara šest dana u nedelji. Budući da je bio odličan đak, njegovim roditeljima je preporučeno dalje školovanje u Glini, sa čim su se oni saglasili, i pored velikih teškoća koje je ova odluka sa sobom nosila. Gimnazijsko školovanje u Glini i Bjelovaru donelo je mladom Jakšiću nova znanja i susret sa jednim drugačijim gradskim mentalitetom koji se u mnogo čemu razlikovao od krajiške patrijarhalne seljačke sredine iz koje je dolazio. U svojim memoarima on navodi velike socijalne razlike između svojih vršnjaka koji su odrastali u gradu i dece sa sela koja su, prevaljujući kilometre do škole, dolazila u mokroj odeći i blatnjavoj obući. Razlike su postojale i u govoru, budući da je gradski rečnik sadržavao veliki broj germanizama.⁵

Veliku neizvesnost oko daljeg školovanja rešio je njegov dobrotvor industrijalac Petar Teslić,⁶ koji mu je obezbedio kraljevu stipendiju. U Beograd dolazi 1933. godine i otpočinje studije fizike i primenjene matematike na Filozofskom fakultetu. Na studijama se susreće sa komunističkim idejama i, videći u njima izlaz ka pravednijem društvu, postaje simpatizer, ali ne i član Komunističke partije Jugoslavije, čvrsto odlučan da se posveti naučnom radu.

³ Pavle JAKŠIĆ, *Nad uspomenama*, knj. I, Beograd 1990., 34.-36.

⁴ *Isto*, 37.-40.

⁵ *Isto*, 43.-54.

⁶ Petar Teslić (Ostrvica, 1883 – Sisak, 1936), industrijalac i senator. Odrastao u Gospiću, gde je završio gimnaziju. U Pečuju završava Kadetsku školu, a u Beču viši generalštabni i operativni kurs Ratne škole. Krajem Prvog svetskog rata istupa u političkim organizacijama koje se zalažu za jugoslovensko ujedinjenje. Njegovom inicijativom je u Rijeci izvršena predaja austrijske mornarice. Bio je komandant puka u Bjelovaru, a 1919. je penzionisan kao potpukovnik Vojske Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Nakon toga se posvećuje privredi pa 1923. godine u Sisku otvara industriju i rafineriju špirita, potom fabriku likera i ruma, a kasnije i fabriku stakla. Pored privrednog, Teslić je bio istaknut i na političkom polju. Bio je član Samostalne demokratske stranke, pa je kao takav biran za poslanika zagrebačke oblasti. Ostao je u politici i nakon zavođenja diktature kralja Aleksandra, pa je 1930. imenovan za banskog većnika za grad Sisak, a na senatskim izborima 3. januara 1932. godine postaje senator u Savskoj banovini. Č. M. MITRINOVIĆ, *Narodno predstavništvo. Biografski leksikon*, Skoplje 1935., 70.; Jovan S. RADOJČIĆ, „Teslić Petar”, *Biografije. Srbi zapadno od Dunava i Drine*, knj. 3., Novi Sad 2009., 793.-794.

Prva vojna znanja stekao je 1937/38. godine u Školi rezervnih artiljerijskih oficira, koju završava veoma uspešno. Kao prvi u rangu upućen je na topografski kurs u Kalinovicima, gde usavršava artiljerijsko gađanje novim metodama zvučnog i svetlosnog trigonometrijskog presecanja. Ova znanja su mu kasnije bila od neprocenjive koristi.⁷

Uspešnim završetkom studija njegova želja za intelektualnim usavršavanjem nije prestala pa upisuje i studije elektrotehnike (1938) i Visoku ekonomsko-komercijalnu školu (1939). U isto vreme konkuriše i za dobijanje stipendije za školovanje u Francuskoj. Kratak period dok čeka na stipendiju provodi na mestu profesora-suplenta u kraljevačkoj samoupravnoj gimnaziji, gde ga zatiče i otpočinjanje Drugog svetskog rata. Predavao je u višim razredima, a kao mlad profesor bio je vrlo blizak sa svojim đacima pa je odlazio i na sastanke đачke literarne družine.⁸

Početak 1940. godine dobija stipendiju i odlazi u Pariz na Visoku školu za optiku (*L'ecole supérieure d'optique*), koja je bila u sastavu Instituta za teorijsku i primenjenu optiku (*L'institut d'optique théorique et appliquée*), gde dolazi na prag „velike nauke”. Predavači su mu bili ugledni profesori koji su predstavljali vrhunske autoritete na polju nauke o optici u tom periodu (Šarl Fabri, Anri Kretijen i dr.). Žeđ za naukom prikovala ga je za laboratorije Instituta gde je provodio vreme „od jutra do mraka”, kako sam svedoči. Najviše ga je zanimala teorija svetlosti, nuklearni procesi i kosmička zračenja. U Parizu se susreo sa stanjem „čudnog rata”, kako se naziva period neofanzivnih dejstava na francusko-nemačkoj granici od septembra 1939. do maja 1940. godine. Diplomirao je na projektu teleskopa postajući tako prvi jugoslovenski inženjer optike. Ostao je u Parizu da sprema disertaciju i juna 1940. bio svedok katastrofalnog vojnog poraza Francuske.⁹

Susret sa brutalnošću nemačkih okupatora na ulicama Pariza, nemaština i neizvesnost odvajaju ga od polja nauke i odlučuje da se vrati u zemlju sredinom decembra 1940. godine. Vraća se na svoje staro radno mesto u kraljevačkoj gimnaziji, gde ga zatiče atmosfera iščekivanja, neizvesnosti i neverice. Opšta politička situacija i sve izvesnije približavanje Jugoslavije silama Osovine, stvorila je među mladim gimnazijalcima, koji su bili antifašistički

Slika 1. Grupa jugoslavenskih studenata pred pariškom Sorbonom 1940. godine. Pavle Jakšić je u sredini.

⁷ Mile BJELAJAC, „General-pukovnik Pavle Jakšić, narodni heroj”, *Ljetopis Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta”*, 10/2005., 512. P. JAKŠIĆ, *Nad uspomenama*, I, 55.-59., 76.-78.

⁸ *Isto*, 82.-84.

⁹ *Isto*, 85.-96.

raspoloženi, kružoke koji su se često sastajali, a kojima je Jakšić redovno prisustvovao. Ta vrsta bliskosti, neposrednosti i prijateljstva sa svojim đacima bila mu je kasnije od velike pomoći u drugačijoj, ratnoj situaciji.

Čim je saznao za otpočinjanje rata i bombardovanje Beograda 6. aprila 1941. godine Jakšić se javlja da kao rezervni oficir svojim znanjem pomogne u odbrani zemlje. Idući od komande do komande šetali su ga od Kraljeva do Sarajeva, da bi mu tamo bilo rečeno da se javi komandi svog vojnog okruga u Petrinji, koju su Nemci tad već bili osvojili. Posle mnogo peripetija i putovanja obreo se u rodnom kraju na Baniji kada je Aprilski rat već bio završen i potpisana kapitulacija. Nije se tamo dugo zadržavao. Vratio se u Kraljevo već krajem aprila.¹⁰

Nakon nemačkog napada na Sovjetski Savez dolazi do velike akcije hapšenja komunista i njihovih simpatizera u celoj okupiranoj Srbiji. Jakšić nije čekao da ga uhapsu već je 24. juna otišao iz stana i noć proveo na poljani van Kraljeva. Sutradan su se njemu i dvojici njegovih rođaka pridružili i mnogi maturanti koji su takođe pobjegli iz Kraljeva pred Nemcima.¹¹ Kako je neobično otpočela Jakšićeva komandantska karijera saznajemo iz njegovih sećanja:

Žika Čukulić je, u duhu svog umetnički egzaltiranog temperamenta, održao vatreni patriotsko-revolucionarni govor. „Nismo mi pošli u šumu da se krijemo i spasavamo svoje glave. Mi smo vojska Komunističke partije Jugoslavije koja je krenula u odlučan boj protiv fašizma i za oslobođenje radničke klase... Stvorićemo borbeni odred! Ko je ovde rezervni oficir?“ „Ja“, oglaših se iz grupe. „Komandant“, odseče Čukulić ushićeno, upirući prstom u mene, a da me nije poznao ni čitav jedan dan.¹²

Te večeri, 26. juna 1941. godine, nastalo je jezgro Kraljevačkog partizanskog odreda. U narednom periodu na planini Goč organizovan je vojni logor u kome se vršila obuka i skupljano oružje. Broj boraca je uvećavan dolaskom mnogih đaka i radnika iz Kraljeva. Postoji anegdota kako su neki od njih otišli u partizane da bi pobjegli od matematike, a tamo ih je čekao profesor matematike kao komandant partizanskog odreda. Da bi potvrdio svoj autoritet i ispravnost odluke da bude postavljen na poziciju komandanta, Jakšić se trudio da ponašanjem stekne poverenje boraca. To je podrazumevalo da se u borbi bude prvi, a u podeli hrane poslednji. Pod njegovim rukovodstvom kraljevački partizani su u toku leta i jeseni 1941. godine oslobodili veliki deo ibarske doline od Kraljeva do Kosovske Mitrovice. U ovim akcijama oni su ravnopravno saradivali s četničkim odredima Jugoslovenske vojske u otadžbini. Prekretnica su bili zajednički partizansko-četnički neuspešni napadi na Kraljevo početkom oktobra kad dolazi do prvih većih incidenata i nesuglasica oko dalje ustaničke strategije. Masovne nemačke odmazde pokolebale su rukovodstvo monarhističkog pokreta otpora. Ove nesuglasice su kulminirale početkom novembra otvorenim sukobom koji je doveo do krvavog građanskog rata.¹³

Nakon pada Uzičke republike Kraljevački partizanski odred se, u sastavu glavnine partizanskih snaga, povlači u pravcu Sandžaka. Kada je, 21. decembra, u Rudom formirana Prva proleterska brigada, za komandanta njenog Kraljevačkog bataljona određen je Pavle Jakšić. Novoformirani bataljon je borbenu krštenje imao već sutradan. Ovaj okršaj je ujedno bila i prva borbena aktivnost Prve proleterske brigade. Komandujući Kraljevačkim bata-

¹⁰ *Isto*, 94.-107.

¹¹ *Isto*, 112.-115.

¹² *Isto*, 114.

¹³ *Isto*, 115.-203.

ljonom Jakšić je veoma uspešno, početkom 1942. godine, učestvovao u borbama za odbranu slobodne teritorije u istočnoj Bosni, a tokom leta njegovi borci su se istakli u napadu i osvajanju snažnih ustaških uporišta u gradovima Prozoru, Bugojnu, Kupresu, Livnu i Duvnu (jul–avgust).¹⁴

Zbog pokazanih komandantskih sposobnosti Jakšić je krajem 1942. godine postavljen za komandanta novoformirane Sedme banijske divizije, vraćajući se tako u svoj rodni kraj.¹⁵ Tokom velike ofanzive za uništenje slobodne partizanske teritorije (operacije „Vajs”) koja je počela januara 1943. godine, posebno se istakao izvodeći manevarsku odbranu od prilaza Sisku i preko Bihaća i Bosanskog Petrovca do Prozora obezbeđujući evakuaciju Centralne bolnice s Grmeča, a zatim izvodio višenedeljnu pozicionu odbranu zbog njenog obezbeđenja na frontu između Gornjeg Vakufa i Prozora. U ovim borbama Banijcima je naredeno da se moraju boriti „do poslednjeg čoveka na mestu”. Zadatak je ispunjen po cenu izbacivanja trećine divizije iz stroja. Uspešno je komandovao divizijom i u teškim borbama za vreme nemačke operacije „Švarc” kada je vešto izveo borbe iz obruča na Sutjesci i time spasio i veliki broj ranjenika. I ovaj uspeh je imao strahovitu cenu. Sedma banijska divizija se sredinom jula 1943. na Baniju vratila desetkovana – od 4800 spala je na jedva 700 vojnika.¹⁶ Povratkom na Baniju popunjena je novim snagama pa su tako u njen sastav u jesen 1943. godine ušle novoformirane 3. i 4. brigada.¹⁷

Stvaranjem 11. korpusa¹⁸ Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije 30. januara 1944. godine Jakšić je postavljen za komandanta, a početkom maja određen je za načelnika Glavnog

Slika 2. Pavle Jakšić kao načelnik Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske u Topuskom 1944. godine

¹⁴ Isto, 205.-292.

¹⁵ Sedma banijska narodnooslobodilačka udarna divizija formirana je 22. novembra 1942. godine u selu Klasniću i u njen sastav ušle su 7. 8. i 13. narodnooslobodilačka brigada (iako je naredbom o formiranju ušla u njen sastav, 13. brigada nije faktički postala brigada 7. divizije zbog odvojenosti). Krajem decembra 1942. formirana je u sastavu divizije 16. banijska brigada. (*Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda* (dalje: *Zbornik NOR*), tom II, knjiga 1, Beograd 1949., 200.; Pavle JAKŠIĆ, „Sedma divizija u IV i V neprijateljskoj ofanzivi”, *Sedma banijska divizija*, Beograd 1967., 173.-198.)

¹⁶ „Pavle Jakšić”, *Narodni heroji Jugoslavije*, knj. 2, Beograd 1982., 310.-311.; Dušan KORAC, *Kordun i Banija u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji*, Zagreb 1986., 432.-444.

¹⁷ Od boraca Banijskog partizanskog odreda formirana je 1. maja 1943. 4. banijska brigada, koja je kasnije priključena Unskoj operativnoj grupi i preimenovana u 1. brigadu. Priključena je 7. banijskoj diviziji 11. septembra 1943. kao njena 3. brigada. Druga brigada Unske operativne grupe formirana je 30. juna 1943. godine, a priključenjem 7. banijskoj diviziji, 11. septembra 1943, postala je njena 4. brigada. (*Sedma banijska divizija*, Beograd 1967., 754.-755.)

¹⁸ Jedanaesti korpus NOVJ formiran je 30. januara 1944. godine od jedinica Operativnog štaba za Istru, 13. primorsko-goranske i 35. ličke divizije NOVJ. (*Zbornik NOR*, tom V, knjiga 23, Beograd 1958., 554.-558.)

Slika 3. Pavle Jakšić na narodnom zboru u Debeloj Kosi na Petrovoj gori 30. srpnja 1944.

štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske. Vreme provedeno na ovoj operativnoj funkciji, koja je bila različita od njegovih dotadašnjih „trupskih”, Jakšić je, pored vršenja redovnih dužnosti, iskoristio za svoje vojnostručno usavršavanje pravilno zaključujući da će NOVJ uskoro preći sa partizanskih na kombinovana partizansko-frontalna dejstva. Zbog poznavanja francuskog jezika bio je zadužen i za obavljanje i održavanje kontakata sa predstavnicima stranih vojnih misija. Jedan od tih predstavnika je bio i Randolph Čerčil, sin premijera Velike Britanije Vinstona Čerčila. Polovinom 1944. godine odlikovan je visokim sovjetskim odlikovanjem – Ordenom Kutuzova.¹⁹

Generalštab Jugoslovenske armije je 1. marta 1945. godine doneo odluku o formiranju 4. armije²⁰ u kojoj je Jakšić postavljen za načelnika štaba. Kao cilj dejstvovanja određena joj je severozapadna granica Jugoslavije i nastupanje prema Istri, Gorici i Trstu. U Ličko-primorskoj operaciji, koja je trajala od 20. marta do 15. aprila, oslobođen je prostor Like i Primorja. Svoj doprinos dao je i Jakšić, koji je lično komandovao jedinicama u vreme bitke za Bihać 20–28. marta. U daljem toku borbi, u takozvanoj Tršćanskoj operaciji (16. april–15. maj), jedinice Četvrtе armije su oslobodile Rijeku, Istru, delove Slovenije i Trst. Prilikom borbi za Rijeku jedinice novopriključenog 4. korpusa (7. i 8. divizija) su odigrale ključnu ulogu u opkoljavanju i zarobljavanju nemačkog 97. armijskog korpusa²¹ kada se

¹⁹ P. JAKŠIĆ, *Nad uspomjenama*, I, 488.-553.

²⁰ U sastav Četvrtе armije ušle su jedinice 8. korpusa (9, 19, 20 i 26 divizija), 11. korpusa (13, 35. i 43. divizija) i 7. korpusa (15. i 18. divizija), a nešto kasnije i 9. korpusa (30. i 31. divizija). Prilikom završnih operacija za oslobođenje, krajem aprila, priključena joj je 29. udarna divizija i 4. korpus (7. i 8. divizija). Komandant je bio Petar Drapšin a politički komesar Boško Šiljegović. („Četvrta armija”, *Vojna enciklopedija*, knj. 2, Beograd 1959., 325.-326.)

²¹ Nemački 97. armijski korpus je formiran u jesen 1944. godine od komande Primorske jadranske operacione zone. Prilikom formiranja bio je pod komandom Grupe armija „C” feldmaršala Keselringa, da bi tek krajem aprila ušao u sastav Grupe armija „E” pod komandom general-pukovnika Lera. Aprila 1945. u svom sastavu je imao 188. brdski korpus, 237. pešadijsku diviziju i mnogo manjih nemačkih i kvislinških jedinica. Ukupno brojno stanje je bilo 88.000 ljudi. (Miloš ŠUMONJA, „O borbenim dejstvima 4. korpusa u završnim operacijama 4. armije”, *Za pobedu i slobodu. Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije. Učesnici govore*, Beograd 1986., 376.)

Slika 4. Slovensko primorje pozdravlja svoje osloboditelje, borce IV. armije: „Tukaj je Jugoslavija!” i „Živeli junaški osloboditelji Trsta!” General-major Pavle Jakšić načelnik je Štaba IV. armije.

predalo 16.000 vojnika, među kojima je bilo četrdesetak viših oficira i tri generala na čelu sa komandantom, generalom Ludvigom Kiblerom. Operacije za oslobođenje su uspešno okončane prodiranjem u Korušku 9. maja kada se jedinicama Četvrte armije predala nemačka Grupa armija „E” na čelu sa generalom Aleksandrom Lerom.²²

Nakon rata Jakšić je vršio dužnost komandanta pozadine JA (do marta 1946), pomoćnika ministra narodne odbrane (do avgusta 1946), komandanta Artiljerije JA (do jula 1948) i komandanta Prve vojne oblasti²³ (1950–1956). Posle 1956. bio je na funkciji načelnika Nastavne uprave Generalštaba. Vođen stalnom željom za usavršavanjem i sticanjem znanja završio je Višu vojnu akademiju (1950). Takođe je nastavio i svoju diplomatsku aktivnost pa je kao šef jugoslovenskih vojnih delegacija putovao u Pariz, Moskvu, Atinu, Ankaru, Alžir. Bio je jedan od inicijatora osnivanja Instituta za fiziku i Vojnotehničkog instituta u Beogradu. Biran je za republičkog i saveznog narodnog poslanika i bio član Glavnog odbora boračkog udruženja. Kratko vreme je predavao na Elektrotehničkom fakultetu u Beogradu. Penzionisan je na lični zahtev 15. maja 1962. godine.²⁴

Uporedo sa zahtevnom karijerom profesionalnog vojnika i diplomate Jakšić je, zahvaljujući svojoj ogromnoj energiji, pronalazio vremena za bavljenje naukom. Autor je velikog broja članaka i dela vezanih za ratnu vojnu doktrinu (kojima je značajno doprineo obli-

²² *Oslobodilački pohod na Trst Četvrte jugoslovenske armije*, Beograd 1952., 21.-353.; Boško ŠILJEGOVIĆ, „Operacije Četvrte armije na primorskom pravcu”, *Za pobjedu i slobodu. Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije. Učesnici govore*, Beograd 1986., 334.-347.

²³ Početkom 1948. godine došlo je do reorganizacije Jugoslovenske armije po kojoj su komande armija i armijskih oblasti preformirane u komande vojnih oblasti. Prva vojna oblast je formirana od komande grada Beograda i njena teritorijalna nadležnost je bilo područje Beograda, Zemuna i Pančeva. (Bojan DIMITRIJEVIĆ, *Jugoslovenska armija 1945–1954. Nova ideologija, vojnik i oružje*, Beograd 2006., 323.)

²⁴ „Jakšić, Pavle”, *Srpski biografski rečnik*, knj. 4, Novi Sad 2009., 249.-250., Pavle JAKŠIĆ, *Nad uspomenu, II*, Beograd 1990., 9.-230.

kovanju koncepcije opštenarodne odbrane), vojnu istoriju, filozofiju, popularnu nauku i dr.²⁵ Dosledno zastupajući svoje stavove, bazirane na iskustvima iz Narodnooslobodilačke borbe, dolazio je u sukob sa najvišim vojnim rukovodiocima, što je bio i jedan od razloga prevremenog odlaska u penziju. Umro je u Beogradu 4. februara 2005. godine.

* * *

Odrastanje prepuno odricanja, skromno poreklo i krajiški slobodarski mentalitet faktori su koji su značajno uticali na formiranje ličnosti Pavla Jakšića. Široko obrazovanje, intelektualna erudicija i usvojeni naučni principi su ipak bili presudni u formiranju autoriteta i sposobnosti komandanta i starešine, utičući višestruko. Najpre na njegovo antifašističko i demokratsko opredeljenje iz koga je proistekao levičarski idealizam, želja za pravednijim društvom i odlučnost za davanje aktivnog doprinosa borbi protiv fašizma. Onda i na odsustvo nacionalističkog i šovinističkog često u ratu spašavajući nedužne civile svih vera i nacija. Takođe i na postojanost stavova kroz zadržavanje racionalnog razmišljanja i protivljenje slepoj poslušnosti. Često je bio spreman da nadređenima kaže svoje mišljenje bez obzira na posledice, a osećao je i veliku odbojnost prema revolucionarnom preterivanju i sektašenju, koje je odnelo mnogo nevinih žrtava. Naposljetku, njegova konkretna tehnička znanja su bila od izuzetne koristi pri planiranju strateških zamisli i artiljerijskih gađanja.

Na kraju, složićemo se sa samim Jakšićem koji u svojim uspomenuka kaže:

Sadržaj moga života činila je strasna odanost neprekidnom, upornom i raznovrsnom umnom, naučnom radu, kao srži normalnog postojanja i smisla življenja i osnove zadovoljstva, što mi je donosilo – istina uz razne lomove – izvanredne rezultate ne samo u izuzetno brojnim, uspešno završenim školama, nego i na bojnim poljima.²⁶

GENERAL PAVLE JAKŠIĆ – A SCIENTIST IN UNIFORM

This paper focuses on Pavle Jakšić, a notable partisan fighter and officer – a national hero. He was born in 1913 on the border of Banija and Kordun, went to school in Glina and Bjelovar, and studied physics and applied mathematics in Belgrade. He went to Paris for further education and to do scholarly work, and it was there that he graduated from the Ecole supérieure d'optique, becoming the first Yugoslav optical engineer. His promising scientific career was interrupted by war and the occupation of France, after which Jakšić returned to Yugoslavia. After the occupation of

²⁵ Dela: *Pohod na Jugoslaviju. Veliki istorijski zločin*, Beograd 1944.; i dr., *Oslobodilački pohod na Trst Četvrte Jugoslovenske armije*, Beograd 1952.; *La methode des coincidences chez Bošković*, Beograd – Zagreb – Ljubljana 1959.; *Svet i oružje. Da li će čovek preživeti svoje izume?*, Beograd 1961.; i V. RIBAR, *Engelsovo vojno-naučno delo*, Beograd 1963.; i dr., *Engels danas*, Beograd 1963.; *Savremeni rat*, I–II, Beograd 1990.; *Borbe za opstanak i slobodu*, I–III, Beograd 1999.; *Nauka i mitologija*, Beograd 2001.; *Jugoslovenska harizma titoizam*, Beograd 2002. Prevodi sa ruskog: i D. JAKŠIĆ – N. D. PASEČNIK, *Elementarna elektronika*, Beograd 1968.; S. E. FRIŠ – A. V. TIMORJEVA, *Kurs opšte fizike. Optika i nuklearna fizika*, Beograd 1970.; L. T. VLASOV, *Zanimljiva hemija*, Beograd 1976.; J. SEDOV, *Zanimljiva elektronika*, Beograd 1976. Prevodi sa francuskog: i D. JAKŠIĆ, *Svet oko godine 1938. Hitler ugrožava Evropu*, Beograd 1979.

²⁶ P. JAKŠIĆ, *Nad uspomenuka*, I, 29.

Yugoslavia, he was involved in the formation of the first partisan detachments, becoming the commander of a battalion within the First Proletarian Brigade. In the war, he distinguished himself as the commander of the 7th division, most notably during the battles on Neretva and Sutjeska where he successfully led the strategically important defence of Partisan Headquarters. He also acted as a commander of the 11th Corps, the Chief of Staff of the People's Liberation Army and the partisan Detachments of Croatia, as well as the Chief of Staff of the 4th Yugoslav Army. After the war he held many important positions in the military (he was the deputy of Minister of defence, the commander of artillery, the commander of the Belgrade military area, and all that in addition to teaching at the Military academy) and the diplomatic corps (as a Yugoslav military delegate he travelled to Greece, Turkey, France, Algeria and the Soviet Union). He also authored many notable books and articles on the themes of war doctrine, history, science, philosophy, etc. In 1962 he asked to be retired and died in Belgrade in 2005. Guided by strong ethical principles and a sense of justice, he often clashed with some of the most powerful people in the country. This work attempts to explain how those ethical principles of an intellectual determined his life.

Keywords: Pavle Jakšić, Banija, science, World War II, Yugoslavia, the occupation, the People's Liberation Army of Yugoslavia

Objavljena građa

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom II, knjiga 1, Beograd 1949.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom V, knjiga 23, Beograd 1958.

Literatura

Mile BJELAJAC, „General-pukovnik Pavle Jakšić, narodni heroj”, *Ljetopis Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta”*, 10/2005., 511.-514.

Bojan DIMITRIJEVIĆ, *Jugoslovenska armija 1945–1954. Nova ideologija, vojnik i oružje*, Beograd 2006.

Enciklopedija političke kulture, Beograd 1993.

Pavle JAKŠIĆ, *Nad uspomename*, knj. I-II, Beograd 1990.

Karl fon KLAUZEVIC, *O ratu*, Beograd 1951.

Dušan KORAC, *Kordun i Banija u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji*, Zagreb 1986.

Č. M. MITRINOVIĆ, *Narodno predstavništvo. Biografski leksikon*, Skoplje 1935.

Narodni heroji Jugoslavije, knj. 2, Beograd 1982.

Oslobodilački pohod na Trst Četvrte jugoslovenske armije, Beograd 1952.

Jovan S. RADOJČIĆ, *Biografije. Srbi zapadno od Dunava i Drine*, knj. 3, Novi Sad 2009.

Sedma banijska divizija, Beograd 1967.

Srpski biografski rečnik, knj. 4, Novi Sad 2009.

Vojna enciklopedija, knj. 2, Beograd 1959.

Za pobjedu i slobodu. Završne operacije za oslobodjenje Jugoslavije. Učesnici govore, Beograd 1986.

INTELEKTUALCI I RAT
1939.–1947.
Zbornik radova s međunarodnog
skupa Desničini susreti 2012.
dio 1.

Uredili
Drago Roksandić
Ivana Cvijović Javorina

FF press

Filozofski fakultet u Zagrebu
Zagreb, 2013.

Biblioteka DESNIČINI SUSRETI
sv. 8, dio 1.

Nakladnik
Sveučilište u Zagrebu,
Filozofski fakultet,
Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
FF-press

Za nakladnika
prof. dr. sc. Damir Boras

Uredili
prof. dr. sc. Drago Roksandić
Ivana Cvijović Javorina, prof.

Recenzenti
prof. dr. sc. Damir Agičić
prof. dr. sc. Šime Pilić

*Ova knjiga tiskana je sredstvima projekata
„Međunarodni sveučilišni centar u Islamu Grčkom i mediteranska akademska zajednica: razvoj i perspektive”
Fonda za razvoj Sveučilišta u Zagrebu*

i

Jankovic Castle: historic site, generating sustainable development of the Ravni Kotari region

*Ova publikacija je izrađena uz pomoć Europske unije.
This publication has been produced with the assistance of the European Union.*

Fotografija na naslovnici
Vladan Desnica (iz fotodokumentacije dr. sc. Uroša Desnice)

Copyright © 2013., Filozofski fakultet, FF-press, Zagreb
ISBN 978-953-175-479-8 (niz)
ISBN 978-953-175-483-5 (dio 1.)

CENTAR ZA KOMPARATIVNOHISTORIJSKE
I INTERKULTURNE STUDIJE

INTELEKTUALCI I RAT

1939. - 1947.

Zbornik radova s Desničinih susreta 2012.

Dio 1.

Uredili
DRAGO ROKSANDIĆ
IVANA CVIJOVIĆ JAVORINA